

Operativni sistemi

Diana Šantavec
diana.santavec@gmail.com

Istraživačka stanica Petnica

20.04.2023.

Sadržaj

- Pojam
- Učitavanje operativnog sistema
- Procesi
- Planeri procesa
- Zaštita memorije
- Fajl sistemi

Uvod

Šta je operativni sistem?

Uvod

- Program koji omogućava aplikacijama jednostavniji pristup hardveru
- Kontrolirše izvršavanje aplikacija
- Olakšava pisanje programa visokog nivoa
- Omogućava nezavisnost programa od hardvera

Istorija

- Prvi računari su samo izvršavali dati program (ENIAC 1945)
- batch: učitao se više programa pa se izvrše
- 1970 - 1980 višekorisnički
- 1980 - 1990 prvi personalni (CP/M)
- ...

Učitavanje operativnog sistema

Šta se desi kada pritisnemo dugme?

Učitavanje operativnog sistema

- Prilikom pokretanja računara operativni sistem tek treba da se učitava iz neke trajne memorije
- BIOS-MBR
- UEFI-GPT

Firmware

- Kontrola niskog nivoa
- Na nekoj memoriji unutar uređaja
- BIOS i UEFI

Particija

- Logička sekcija diska sačinjena od kontinualnih sektora
- Partition table
 - Broj particija
 - Početak particije
 - Atributi particije
- MBR i GPT

BIOS-MBR

Kako zapravo radi?

BIOS

- BIOS (Basic Input/Output System)
- Sadrži rutine koje omogućavaju detekciju hardvera (monitor, miš, tastatura, disk, RAM,...)
- Učitava se sa čipa
- Testira hardver

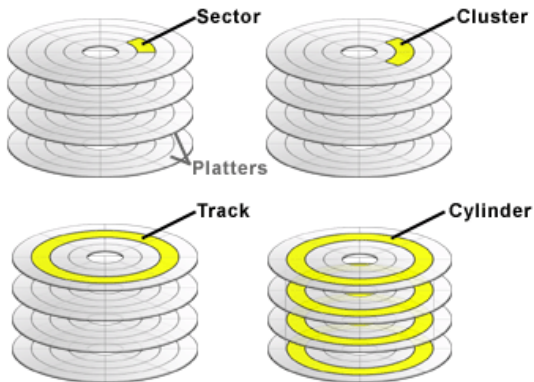
BIOS

- Real mode
- 16bit assembler

MBR (Master Boot Record)

- Boot sector (cilindar 0, glava 0, sektor 0)
- 512B
- Limit na 4 primarne particije do najviše 2TB
- Jedna kopija MBR-a

Dijagram hard diska

MBR (Master Boot Record)

- Svaki hard disk ga sadrži
- Postoje dve strukture:
 - Classic
 - Modern

MBR - classic

- Bootstrap Code (440B)
- Tabela partija (4x16B)
- Boot signature (0x55 0xAA)

MBR - modern

- Bootstrap Code (218B + 216B)
- Timestamp (6B)
- Disk signature (6B)
- Partition table (primarne particije) (4x16B)
- Boot signature (0x55 0xAA)

Kod u boot sector-u

```
mov ah, 0x0e
mov al, 'H'
int 0x10
mov al, 'e'
int 0x10
mov al, 'l'
int 0x10
mov al, 'l'
int 0x10
mov al, 'o'
int 0x10
jmp $
times 510 - ( $ - $$ ) db 0
dw 0xaa55
```

Kod u boot sector-u

```
SeaBIOS (version Arch Linux 1.16.0-3-3)
```

```
iPXE (http://ipxe.org) 00:03.0 C900 PCI2.10 PnP PMM+07F93590+07EF3590 C900
```

```
Booting from Hard Disk...  
Hello
```

■ Boot Sector Games

UEFI-GPT

Zašto onda imamo UEFI-GPT?

UEFI

- Standardizovan
- Nije ograničen na 16bita
- Nije vezan za neku arhitekturu (ne mora da koristi x86 set instrukcija)
- Bolje performance

GPT

- Najviše 128 particija
- Limit od 18exabytes
- Više kopija GUID tabela particija
 - Mogu se čuavati na početku i kraju

UEFI

- Safe boot
- Binarni potpis softvera za butovanje
- Emulacija ranijih BIOS firmware-a

Bootloader

- Nalazi se na određenoj particiji
- Koji operativni sistem, gde, odakle, parametri, . . .
- NTLDR, BOOTMGR, GRUB2, itd.

Učitavanje operativnog sistema

- Učitavanje fajl sistema
- Učitavanje konfiguracionih fajlova
- Lista operativnih sistema (ako ih ima više)
- Pokretanje odabranog

Pokretanje operativnog sistema

- Prvi proces u Linuksu - init
- Pokreće ostale procese
- systemd

Procesi

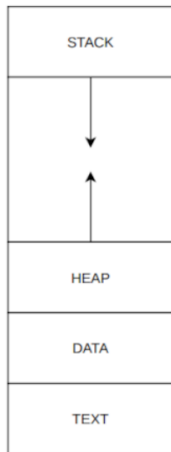
Šta je proces?

Pojam

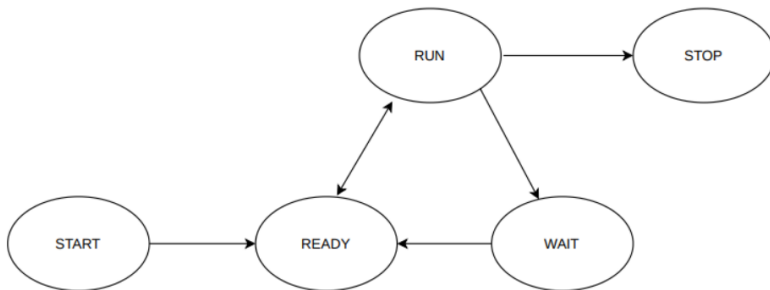
- Program kada se izvršava
- Sadrži podatke o zauzetim ulazno/izlaznim uređajima, korisniku ,zauzetim fajlovima,...

```
dianas@archhostname ~ > ls /proc/450295/
arch_status      cpuset           limits           numa_maps        sessionid         timens_offsets
attr/            cwd@             loginuid         oom_adj          setgroups         timers
autogroup        environ         map_files/       oom_score        smaps            timerslack_ns
auxv             exe@            maps            oom_score_adj    smaps_rollup     uid_map
cgroup           fd/             mem             pagemap          stack            wchan
clear_refs       fdinfo/         mountinfo        personality       stat
cmdline          gid_map         mounts           projid_map       statm
comm             io              mountstats      root@            status
coredump_filter  ksm_merging_pages net/             sched            syscalls
cpu_resctrl_groups latency          ns/             schedstat        task/
dianas@archhostname ~ >
```

Proces u memoriji

Životni ciklus procesa

Fork

- Pravi kopiju (dete) originalnog procesa (roditelj)
- Gašenje/pucanje roditeljkog procesa prouzrokuje gašenje deteta procesa
- Dete proces zadržava i otvorene fajlove, ali su tokovi različiti

Niti (thread)

- Deo procesa
- Podela poslova na manje delove
- Paralelizacija procesa

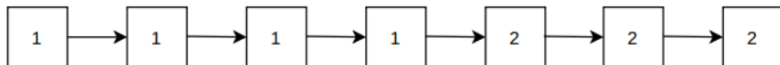
Broj korisnika

- Singleuser
- Multiuser

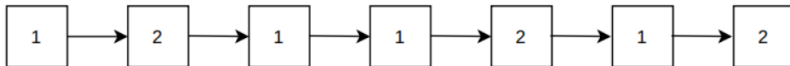
Izvršavanje procesa

- Sekvencijalno
- Time sharing
- Paralelno

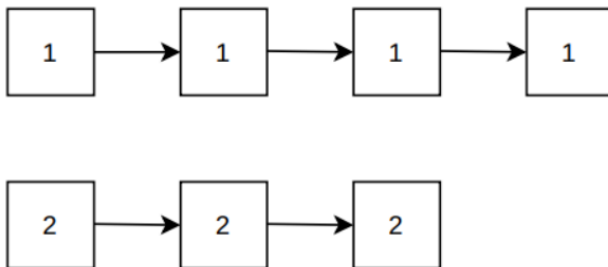
Sekvencijalno

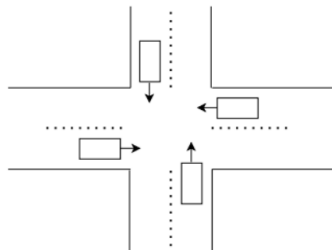
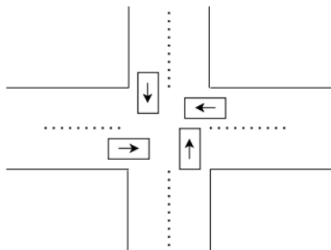
Time sharing

Paralelno

Zastoj

Rešavanje zastoja

- Sprečavanje
- Dozvoliti da se desi, rešiti
- Ako se desi restartovati sistem (Windowd, Unix)

Planeri procesa

Kako operativni sistem smenjuje procese?

Pojam

- Programer ne mora da vodi računa da li će proces prepuštati resurse
- Omogućava "bolju" smenu procesa u zavisnosti od potreba operativnog sistema
- Omogućavaju efikasniju raspodelu resursa
- Cilj da se maksimizuje upotreba procesa i minimizuje vreme čekanja

Tipovi

- CPU
- non-preemptive
 - Proces ne može biti zaustavljen u toku izvršavanja
- preemptive
 - Planer procesa može prekinuti izvršavanje procesa

Bitna vremena

- Vreme izvršavanja (execution time)
- Vreme ulaska u spremno stanje (arrival time)
- Vreme završavanja (finish time)
- Vreme izvršavanja na procesoru (CPU execution time)

Tipovi procesa

- Većinu izvršavanja iziskuju procesorske resurse (CPU bound)
- Većinu izvršavanja provode čekajući signal (I/O bound)

Poznati planeri procesa

- First-come first-served
- Longest job first
- Shortest job first
- Round robin
- Prioritetni

U realnom vremenu

- Hard real time
- Soft real time

Upravljanje memorijom

Kako se kontroliše upotrebna RAM-a?

Pojam

- Vođenje računa o popunjavanju (prazni/slobodni)
- Dodela memorije
- Oslobađanje memorije

Adrese

- Simboličke adrese
 - Konstante, promenljive, labela instrukcija
- Relativne adrese
 - Kompajler simboličke prebacuje u relativne
- Fizičke adrese
 - Kada se program učitava u memoriju

Swap

- Korišćenje trajne memorije za nadoknadu RAM-a
- Više memorije
- Duže vreme za učitavanje programa (slanje na disk je sporije)

Paging

- Podela procesa na blokove
- Jednaki blokovi RAM-a
- Ne moraju biti uzastopni
- Demand Paging

Adrese

- Virtualne (protected mode)
 - generiše program
 - ne mora ceo program biti stalno u memoriji
- Fizičke
 - MMU

Alokacija memorije

- First fit
- Best fit
- Worst fit

Fragmentacija

- Interna fragmentacija
- Eksterna fragmentacija

Interna fragmentacija

- Pojavljuje se kadaje memorija izdeljena u fiksne blokove
- Procesu se dodeli više memorije nego što mu treba
- Ako se memorija ne deli u blokove, fragmentacija će biti izbegnuta

Eksterna fragmentacija

- Pojavljuje se kada su blokovi proizvoljne ili promenljive veličine
- Iako postoji dovoljno memorije, memorija je "razbacana"
- Rešenje je da se sva slobodna memorija pregrupiše u jedan blok
- Drugo rešenje je paging

Fajl sistem

Šta je zapravo fajl?

Fajl

- Informacije sačuvane u trajnoj memoriji
- Meta podaci (prava pristupa, modifikacija, vreme pravljenja, korisnik,...)

Fajl sistemi

Šta je fajl sistem?

Fajl sistemi

Kako pronalazimo fajlove na disku?

Fajl sistemi

- FAT32
- NTFS
- EXT4
- APFS

FAT32

- *File Allocation Table*
- File Allocation Table odvojena od podataka
- 4GB - 1B
- Particije do 2TB (sektori 512KB)

NTFS

- *New Technology File System*
- Ne zavisi od veličine sektora
- Alocira više kontinualnih sektora ($2n$) - volume
- Ograničenje na veličinu fajla je mnogo veće
- Master File Table sadrži podatke o volume-ima

Fajl

- Različiti tipovi fajlova
 - obični
 - direktorijum
 - specijalni
- Imaju različite strukture

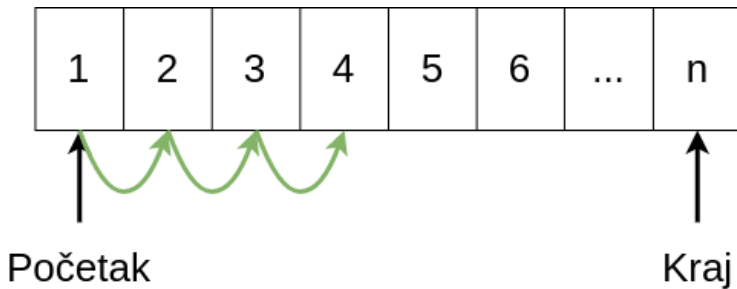
Direktorijum

- Sadrži više fajlova
- Operacije
 - Kreiranje fajlova
 - Brisanje fajlova
 - Pretraga fajlova
 - Izlistavanje fajlova

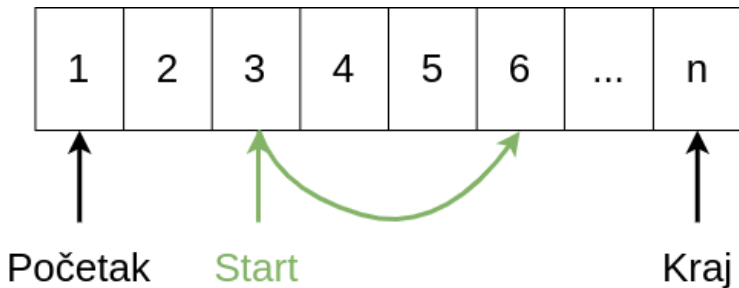
Pristup fajlu

- Sekvencijalno
- Direktno/nasumično
- Preko indeksa

Sekvencijalno

Direknot/nasumično

Preko indeksa

- Indeksni fajl (logički ključevi na fizičke adrese)
- Brzina i efikasnost

Alokacija memorije za fajl

- Contiguous Allocation
 - Zauzeta memorija za fajl je kontinualna
- Linked Allocation
 - Sadrži pokazivače na različite blokove diska
- Indexed Allocation
 - Sadrži listu svih indeksa blokova fajla

Razvoj strukture direktorijuma

- Jedan nivo
- Dva nivoa (korisnik/direktorijum/fajl)
- Stablo
- Acikličan graf

Jedan nivo

- Višekorisnički operativni sistem
- Svaki korisnik ima svoj direktorijum

Dva nivoa

- Kao za jedan nivo ali korisnik može da pravi direktorijume u tom nivou

Stablo

- Nema ograničenja na dubinu
- Ne postoje linkovi

Acikličan graf

- Uvode se i linkovi

Operacije nad sistemom fajlova

- Otvaranje/zatvaranje fajlova
- Dodavanje fajlova
- Brisanje fajlova
- Premeštanje fajlova

Pouzdanost fajl sistema

- Loši blokovi
- Backup (sigurnosne kopije)

Dokle smo stigli?

- Pojam
- Učitavanje operativnog sistema
- Procesi
- Planeri procesa
- Zaštita memorije
- Fajl sistemi

Šta dalje?

- Virtualizacija
- Cloud
- Distribuirani sistemi
- Operativni sistemi koji se izvršavaju u realnom vremenu
- Embedded sistemi
- ...

HVALA NA PAŽNJI!

Pitanja?